

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

Листування Степана Томашівського з Іваном Крип'якевичем (лютий 1906 – червень 1930 рр.), упоряд. Н. Халак, Л., 2015, 156 с.

Бездержавний статус України протягом останніх століть визначив й умови розвитку української культури вплинувши й на формування джерельної бази до її дослідження. Таким чином основним корпусом джерел з історії української культури є джерела особового походження, значну масу з яких складають саме епістолярні джерела. З іншого боку, після знищення російським окупантом на початку 1930-х рр. Постійної комісії для складання біографічного словника українських діячів при ВУАН, зі складеними нею понад 200 тисячами біографічних карток, перед українською історичною наукою стоїть нагальне завдання реконструкції української історії та культури через призму особистих доль українських діячів, чому також сприяють джерела особового походження. Відтак, мусимо вітати корпусну публікацію епістолярію Степана Томашівського (1875–1930 рр.) та Івана Крип'якевича (1886–1967 рр.) – видатних українських істориків та суспільно-політичних діячів ХХ ст., підготовлену відомою дослідницею життя і творчості С. Томашівського Надією Халак.

Книга видана в серії “Львівські історичні праці. Джерела” (вип. 5) під грифом Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Видання здійснено в кращих традиціях української археографії, воно містить як публікацію самих джерел, з супровідними детальними коментарями, так і вступну статтю автора-упорядника Н. Халак та археографічну передмову Н. Кіт. Текстовий ряд джерел доповнює ілюстративний, доданий наприкінці видання. До видання додано обов'язковий, але часто в публікаціях пропущений, іменний покажчик.

У передмові “Листування С. Томашівського та І. Крип'якевича (лютий 1906 – червень 1930 рр.) на тлі українського наукового та суспільно-політичного життя Галичини у першій третині ХХ ст.” Н. Халак досить детально і всебічно окреслює джерелознавчий потенціал опублікованих епістолярних джерел, уводить читача в широке коло тогочасного культурного та політичного життя Галичини першої третини ХХ ст. Хоча, до дискусійних моментів можна віднести означення епістолярних джерел як “епістолярних документів”, наприклад, с. 4. Видається за доцільніше джерела особового походження означати саме як “джерела”, а “документальні” вживати до офіційних актів.

Загалом публікація охоплює 34 листи С. Томашівського та 12 листів І. Крип'якевича зі львівських архівосховищ (Центрального державного історичного архіву України у м. Львові та Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України)¹. Хронологічно упорядниці поділяє листи на чотири періоди: 1) передвоєнний (1906–1907 рр.); 2) 1922–1924 рр.; 3) 1925 р. та 4) 1927–1930 рр., що зумовлено як місцем перебування кореспондентів, так і тематикою листування.

Так, перший період дослідниці називає “нтшівським” і він охоплює 2 листи, другий “присвячений оцінкам політичної ситуації в Галичині після поразки українських визвольних змагань, а також пошуку істориками шляхів для наукового співробітництва” (с. 5), він містить 13 листів; 1925 р. виділений в окремий період, очевидно, як через зовнішні обставини – віднайдено листи лише від С. Томашівського (25 епістол), так і тематикою, пов’язаною з заснуванням галицького тижневика “Політика”, до того ж це період найінтенсивнішого листування двох істориків; більш “технічним” є останній, четвертий період.

За припущенням Н. Халак, С. Томашівський та І. Крип'якевич познайомились протягом червня–липня 1904 р. на наукових курсах, організованих “Товариством прихильників української літератури, науки і штуки” у Львові, де С. Томашівський був один з їх засновників та лекторів, а І. Крип'якевич – слухачем (с. 7–8). Тому опублікований епістолярний корпус можна розглядати і як листування між вчителем та учнем. Ця співпраця тривала з моменту знайомства вчених до самої смерті С. Томашівського в 1930 р.

Позаяк листування належить до часу унормування українського правопису, “аби полегшити сприйняття змісту публікованих епістолярних документів сучасним читачем, було вирішено подавати їх не цілком ідентично до оригіналу, а в частково адаптованому вигляді” (с. 29). Власне принципи археографічної підготовки тексту листів чітко викладені в “Археографічній передмові” Н. Квіт. На жаль, не скрізь ці принципи дотримано, наприклад, на с. 66 збережено “з проблемів” замість “з проблем”, на с. 68 “акуту” в значенні документа замість “акта” як мало б бути за означеним підходом. Також дискусійним є

---

¹ Фактично це розширена публікація попередньої: *Листи Івана Крип'якевича до Степана Томашівського (червень 1922 – червень 1930)*, підготувала Н. Бортняк, Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, Л., 2001, вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві, с. 395–416.

Рецензії. Огляди

унормування флексій *Gen. sing. -u* → *-i*; так само й написання літери *г* в таких словах іншомовного походження, як, наприклад, догма – догма (*dogma*) чи еміграція – еміграція (*emigratio*) тощо.

Тематика листів найрізноманітніша, від суто наукових до політичних та особистих. Власне перша опублікована епістола – лист І. Крип'якевича до С. Томашівського від 12.02.1906 р. стосується історії козаччини перед Хмельниччиною.

Своєрідним маркером українського руху (політичного й культурного) ХХ – початку ХХІ ст. є пояснення С. Томашівським причин свого небажання повернутися з еміграції до краю, це “переконання, що загал нашого громадянства не чує, не бачить і не розуміє того всього [становища в Україні – *Д. Г.*], тільки живе на хмарах утворених собою ілюзій” (з листа від 8.06.1922 р.), – дилема, яка поставала перед оунівцями, дисидентами та й сучасною українською інтелігенцією. Тому й Крип'якевич у питаннях розвитку української науки й культури мав більшу “надію на еміграцію.., бо з нашого провінціалізму тяжко тут на місці добутись...” (з листа від 8.06.1922 р.).

Значний інтерес являє інформація про культурне життя Галичини 1920-х рр., наприклад, діяльність НТШ, видавничо-просвітницьку працю, діяльність Українського таємного університету у Львові (1921–1925 рр.). При цьому І. Крип'якевич наголошував, що “якби ми мали публічний університет, то можна б масу зробити для культури, – голод за наукою великий” (з листа від 8.06.1922 р.).

Одним з важливих (хоч, певним чином, вимушеним) здобутків української історіографії в еміграції є вписання української історії в загальноєвропейський контекст. Опубліковане листування показує, що важливість цього синтезу для розвитку української культури добре розуміли й українські діячі означеного періоду. Так, у листі від 10.01.1923 р. І. Крип'якевич писав адресату:

“...Дуже мститься на нас наше відчуження від європейської думки – і на методі, і на темах, і на цілім закрою нашого дуже старосвітського дієписання. Ви у щасливому положенні, що маєте доступ до західних журналів, – у Львові їх нема навіть в університет[ській] бібліотеці, не то франц[узських] і англ[ійських], але навіть німецьких, – упадок культури. Дуже прошу Вас, хоч щонебудь знайти таке, що могло б нас повернути до Європи, – присилайте, не баріться!..”

На кінець 1920-х – 1930-ті рр. в українській емігрантській історіографії припадає період активного осмислення середньовічного (києво-руського) спадку/етапу в історії України. С. Томашівський був одним з перших, хто чітко окреслив період історії України як “середні віки”², тим самим увівши український “історичний текст” у коло як загальноєвропейської історії, так і коло наукових категорій європейської історичної науки. На скільки складно відбувалось розширення хронологічного і тематичного поля української історичної науки, свідчать слова С. Томашівського з останнього відомого його листа до І. Крип’якевича від 10.12.1929 р., що “коли хто у нас не пише про Хмельницького, Мазепу і т. д., той – як не дійсний національний зрадник, то щонайменше підозрілий у своїй “державницькій” благонадійності...”. Проте й на сьогодні не лише в російській (що цілком природно), а й в українській історичній науці визначення т. зв. “Київської Русі” як “Середньовічної України” зустрічає шалений спротив.

Листи подають і певну інформацію до історії повсякдення української еміграції, яка зовсім не розкошувала в країнах міжвоєнної Європи. Час від часу С. Томашівський порушує питання гонорару за свою редакторську чи публіцистичну працю для краю. Власне умови проживання еміграції в той період добре характеризують слова з листа С. Томашівського від 23.03.1925 р.: “Ось учора і нині я ні одної букви не додав до початих статей; просто – не був у силі: думка, що ось видаю останніх 5 марок на харч і не маю поняття, що завтра дам дітям їсти, не належить до таких, що дуже пособляють у духовій творчості... Думаєте, мені легко було вже у другім листі до Вас згадувати про гроші?”.

Окрім суто наукового значення, корпус опублікованого листування гостро актуальний і для розуміння тих процесів, що відбуваються сьогодні в Україні. Однією з наскрізних тем листування двох істориків є спроба зрозуміння причин, що не дали змоги втримати Українську державність у роки Української революції, а також визначити шляхи та можливості збереження української державної традиції в умовах окупації України різними державами та в умовах вимушеної еміграції. Не менш актуальним для сьогодення є й порушене в листуванні питання об’єднання зусиль української інтелігенції власне в Україні та на еміграції/діаспорі для розбудови української державності та культури. Й на сьогодні, в умовах незалежної держави, Україна не забезпечила дієвої підтримки української діаспори в плані її національно-

---

² Див.: С. Томашівський, *Українська історія. Нарис I: Старинні і середні віки*, Л., 1919.

Рецензії. Огляди

культурної праці задля збереження української ідентичності на чужині, так і не інтегровано доробок та досвід української еміграції / діаспори в українських культурний та науковий процес. Сюди ж можна віднести і слова І. Крип'якевича з листа від 9.02.1923 р.: “Велику рачію Ви мали, як говорили, що потрібний тепер момент деякої політ[ичної] пасивності, щоби взятися до творення культурних цінностей, – до цього ми й вертаємося...” Власне заполітизованість суспільства й перешкоджає творенню сучасної модерної української культури, а з нею й нації, як складової, повноцінної, цілісної частини світової цивілізації.

Таким чином публікація епістолярного корпусу листування С. Томашівського та І. Крип'якевича є вагомим внеском в українське джерелознавство та гуманітаристику загалом. Попри неповний його характер, завдяки ґрунтовним коментарям та передмові Н. Халак інформаційний його потенціал є цілісним і зразковим для подібних видань в Україні.

Д. Гордієнко

“Емоційний з трохи задиркуватим характером” історик Микола Андрусяк: М. Чебан, *Микола Андрусяк. Історія історика*, Л., 2015. – 356 с.

Сучасна українська історіографія, впевнено відходячи від радянської методології з її класовим підходом, активно залучає до наукових досліджень методологічні здобутки світової історіографії, у тому числі так званого антропологічного підходу. З іншого боку, за радянської окупації коло тем, а відтак і коло “українських діячів” було чітко окресленим, виходити за яке було неможливим. Відтак лише в еміграції й могла вільно розвиватись українська історична наука. Однак, відірваність від джерельної бази не дозволяла українським вченим за межами України подати цілісну картину української минувшини. Таким чином лише на сучасному етапі розпочато написання української історії та культури, заснованих винятково на джерельному матеріалі і позбавлених різноманітних ідеологічних нашарувань, особливо російських та радянських загалом. Важливим напрямком сучасної української історіографії є біографічні дослідження, що, з одного боку, “олюднюють” українську історію, а з другого – доповнюють власне біографічне коло українських діячів минулого. До цієї групи належить